

ارزیابی احساس امنیت شهروندان با رویکرد منظر شهری (نمونه موردی محله اوین)

محسن رفیعیان*^۱، محمد مویدی^۲، حسن سلمانی^۳، لیلا توانگر^۴

^۱ عضو هیات علمی گروه شهرسازی دانشگاه یزد

^۲ دانشجوی دکتری دانشگاه علم و صنعت ایران

^۳ فارغ التحصیل کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس

^۴ فارغ التحصیل کارشناسی ارشد روانشناسی دانشگاه اصفهان

تاریخ پذیرش: ۹۱/۶/۳

تاریخ دریافت: ۹۱/۳/۷

چکیده

امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار می‌رود و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. از این رو در مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با شهر و بیان معیارهای کیفیت مطلوب شهری همواره امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی مورد توجه برنامه‌ریزان و شهرسازان قرار گرفته و در این باره نظریه‌های گوناگونی نیز ارائه شده است. فضای شهری به عنوان حوزه‌ای عمومی در صورت ایجاد احساس امنیت علاوه بر آن که آرامش را برای شهروندان به ارمغان می‌آورد، سطح تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی را افزایش می‌دهد و در نهایت احساس مطلوبیت و رضایت محیطی را در شهروندان تقویت می‌نماید. در این مقاله پس از بررسی مطالعات صورت گرفته، مبانی نظری مرتبط با منظر، منظر شهری با تدقیق در سه بعد ادراک، فعالیت و فرم در شکل‌گیری منظر مطلوب، مؤلفه‌های «حس مکان»، «هویت مکان»، «خاطره انگیزی»، «خوانایی و تصویری روشن از محیط»، «ادراک عمومی و لذت بصری» و «فرم و ریخت» به عنوان شاخص‌هایی برای سنجش احساس امنیت شهروندان با استفاده از شاخص‌های منظر شهری تعریف شده‌اند. این تحقیق در حوزه ادبیات نظری، تحقیقی تجربی و در حوزه مطالعات میدانی، دارای روش پیمایشی با ابزار گردآوری داده به صورت پرسشنامه است. در زمینه تحلیل اطلاعات با استفاده از تحلیل کمی روابط بین «احساس امنیت» و «منظر شهری» روش تحقیق علی و همبستگی اتخاذ شده است. در این پژوهش روش تحلیل رگرسیون چند مرتبه‌ای به کار گرفته شده و در بررسی روایی و پایایی پرسشنامه از تحلیل عاملی و آلفای کرونباخ استفاده شده است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که کلیه معیارهای به کار رفته در سه سطح مدل سنجش احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه با متغیر منظر شهری رابطه معناداری دارد ($p < 0.05$). هم‌چنین بین میانگین احساس امنیت و میانگین نظری (عدد ۳) اختلاف معناداری وجود دارد. احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه از دید ساکنان، پایین‌تر از سطح متوسط ارزیابی شده است.

واژگان کلیدی: منظر شهری، احساس امنیت، تحلیل رگرسیون، خوانایی، ادراک بصری و عمومی.

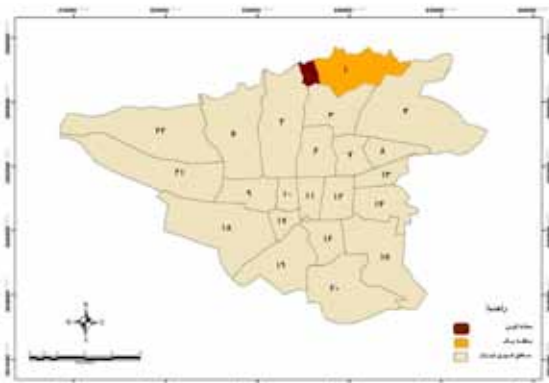
۱. مقدمه و ضرورت مسأله

منظر شهری به‌عنوان یکی از عناصر شکل‌دهنده به فضای شهری و جزئی از ادراک کالبدی، تأثیر بسیاری در مطلوبیت یا عدم مطلوبیت فضای شهری به جای می‌گذارد. فضای شهری بیش‌ترین ارتباط را با مردم و محیط زندگی و در نتیجه نقش بسزایی در هویت بخشی و احساس آرامش به شهروندان دارد. ظاهر محیط‌های شهری و عوامل متحرک در آن، خاصه مردم و فعالیت‌های آن، استفاده‌کنندگان از فضا را تحت تأثیر قرار می‌دهد. امنیت به‌عنوان یکی از نیازهای اساسی در ساختار شهری به شمار می‌رود که با گسترش روند شهرنشینی و افزایش تراکم جمعیتی اهمیتی مضاعف می‌یابد. امنیت نوعی احساس آرامش و آسایش درونی قلمداد می‌شود که از مؤلفه‌های فعال محیط به دست می‌آید. پیش فرض این تحقیق این است که اگر تصویر فضاهای شهری مغشوش، نفرت‌انگیز و یا یکنواخت باشد، به طور مستقیم تأثیر نامطلوبی بر شهروندان و احساس آن‌ها خواهد گذاشت. در این صورت، بستری برای ظهور ناهنجاری‌ها و کاهش احساس امنیت فراهم می‌شود. در واقع، برهم ریختگی فضایی احساس ناامن بودن محیط را در مخاطب دامن می‌زند و اضطراب را بر او مستولی می‌سازد.

نکته حایز اهمیت این‌که مطالعات موجود در این زمینه بیش‌تر صرفاً به احساس امنیت یا در مواردی به مباحثی هم‌چون نقش کاربری یا کالبد در احساس امنیت پرداخته و کم‌تر نقش و تأثیر منظر در این مقوله را بررسی کرده‌اند. با توجه به طرح مسأله و ضرورت‌های تحقیق، هدف اصلی «سنجش احساس امنیت شهروندان با استفاده از مؤلفه‌های منظر شهری» و شناسایی روابط میان منظر شهری و احساس امنیت است. براساس اهداف تعیین شده، پرسش اصلی تحقیق چنین است: وضعیت احساس امنیت شهروندان در محدوده مورد مطالعه در چه سطحی است؟ و کدام یک از مؤلفه‌های منظر شهری بر احساس امنیت شهروندان مؤثر است؟

تصویر شماره ۱: عکس هوایی محله اوین

تصویر شماره ۲: موقعیت محله اوین در منطقه یک و شهر تهران

۳. امنیت و احساس امنیت

۳-۱. امنیت

امنیت^۱ از ریشه لاتین^۲ و در لغت به معنای «نداشتن دلهره و دغدغه» گرفته شده است. بنابراین معنای لغوی امنیت را می‌توان «رهایی از خطر، تهدید، آسیب، اضطراب، هراس، نگرانی یا وجود آرامش، اطمینان، آسایش، اعتماد، تأمین، ضمانت» در نظر گرفت. امنیت در فرهنگ فارسی نیز به معنای آزادی و آرامش، فقدان ترس و عدم هجوم دیگران آمده است. در فرهنگ علوم رفتاری دو معنا از این واژه ارائه شده است: حالتی که در آن ارضای احتیاجات و خواسته‌های شخصی انجام شود. دوم احساس ارزشی شخصی، اطمینان خاطر، اعتماد به نفس و پذیرشی که در نهایت از سوی طبقه‌های اجتماعی نسبت به فرد اعمال می‌شود (ماندل، ۱۳۸۷: ۴۴؛ صالحی، ۱۳۸۷: ۹۲-۸۶).

با این تعاریف امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار می‌رود و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که به نوعی در برگیرنده احساس آرامش و آسایش محیطی است و از سوی مازلو جایگاه رتبه دوم نیازهای انسان را

۲. محدوده مورد مطالعه

محله اوین در بافتی پیوسته و متداوم، در ناحیه دو ناحیه دو منطقه یک شهرداری تهران بر پهنه کوهپایه‌های البرز در شمال غربی تجریش گسترده شده است. این محله در گذشته از آبادی‌های معمور و کهن شمیران به شمار می‌رفت و سابقه زیست در آن به بیش از ۳۰۰۰ سال پیش بر می‌گردد. در دوران گذشته حتی تا سال ۱۳۴۶ شمسی زندگی و معیشت مردم ساکن در اوین از طریق کشاورزی و دامداری، با استفاده از آب رودخانه اوین درکه تأمین می‌گردید.

محدوده فعلی این محله از شمال به بلوار دانشجو، شمال دانشگاه شهید بهشتی، بلوار فضل ا...، از جنوب به بزرگراه چمران، خیابان دشت بهشت، از شرق به بلوار دانشجو و خیابان یمن و از غرب به رودخانه درکه منتهی می‌گردد. تصاویر شماره ۱ و ۲ به ترتیب عکس هوایی محله و موقعیت محله در منطقه ۱ و شهر تهران را نشان می‌دهد (سند هویت محله اوین، ۱۳۸۶؛ خلیل‌خواه، ۱۳۷۷: ۲۱؛ سند راهبردی محلات ۲۶ گانه منطقه یک، ۱۳۸۸).

در هرم سلسله مراتب نیازهای انسانی یافته است و دیگران نیز به آن اشاره کرده‌اند. در مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با شهر، حوزه‌های شهری و بیان معیارهای کیفیت مطلوب شهری همواره امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی شهری مورد توجه قرار گرفته و شامل شاخص‌هایی همچون رضایت، شادمانی و امنیت است (رضوان، ۱۳۸۵). این شاخص‌ها به طور مستقیم یا غیر مستقیم در

نگرش و رفتار مردم در زندگی شهری تأثیر می‌گذارد. «امروزه معیار امنیت ساکنان شهر با عدم هراس و اضطراب آن‌ها از تأسیسات، راه‌ها، ساختمان‌ها، اتفاقات غیر مترقبه‌ای که امکان وقوع آن‌ها در شهر وجود دارد، مورد سنجش قرار می‌گیرد» (شیعه، ۱۳۸۶: ۱۴۶). در جدول شماره ۲ مؤلفه‌های کیفیت مطلوب شهری در اندیشه برخی نظریه‌پردازان آورده شده است.

جدول شماره ۱: جایگاه ایمنی و امنیت در نظریه‌های مختلف

نظریه پرداز	مازلو (۱۹۸۷)	استیلی (۱۹۷۲)	کنترل (۱۹۶۵)	لگتون (۱۹۵۹)
رتبه دوم نیازهای انسانی	ایمنی و امنیت	تماس اجتماعی	امنیت و نظم	جهت و گرایش‌ها در جامعه

مأخذ: عباس زادگان، ۱۳۸۴، ۷۲

جدول شماره ۲: مؤلفه‌های کیفیت مطلوب شهری

نظریه پرداز	مؤلفه‌های کیفیت مطلوب شهری
سوات ورت	دسترسی، راحتی و آسایش، سرزندگی و حیات، شادی و شغف، شکل، حفاظت از محیط، تنوع و تجانس، معنی، خوانایی ساخت، بازبودن فضاها، مرمت و نگهداری، سلامتی و ایمنی (بحرینی و طبیبیان، ۱۳۷۷: ۴۴)
ماسلو	تأمین کلیه نیازهای فیزیکی، ایمنی و امنیت و حفاظت، محیط اجتماعی هدایت شده، تصویردهنی و شهرت خوب، فرصت خلاق بودن، از نظر زیبایی شناسی مطبوع (براندفری، ۱۳۸۳: ۵۲-۵۳)
دانیل کاپون و ماری روچ	ارائه عوامل تنش‌زا در زندگی شهری: آلودگی و از بین رفتن منابع، ترس، آلودگی، یکدستی بیش از حد جامعه، آب و هوای بد، زمان بیش از حد سفر، وضع نامناسب مسکن، خدمات غیرکارا، فقر و بیکاری، مقیاس غیر انسانی ساختمان‌ها، تفریح ناکافی، نرخ رشد خیلی زیاد، خطرات و بیماری‌ها، فقدان تماس با طبیعت، جدایی اجتماعی، تغذیه (لینچ، ۱۳۷۶: ۴۸۷)
هیلدبر براندفری	تأمین نیازهای ساکنان، ایمنی و امنیت و حفاظت، از نظر بصری سامان یافته و منظم، محیط اجتماعی هدایت کننده و تقویت کننده حس مکان، تصویر ذهنی مناسب، شهرت و اعتبار خوب، افزایش حس اعتماد و منزلت، فرصت خلاق بودن و شکل دادن به فضای شخصی، دارای جنبه زیبایی‌شناسانه و از نظر کالبدی قابل تصور (براندفری، ۱۳۸۳: ۳۰)
مؤسسه pps	دسترسی و به هم پیوستگی، آسایش و منظر (افزایش امنیت)، استفاده‌ها و فعالیت‌ها، اجتماع‌پذیری (سیفای، ۱۳۸۴)

۳-۲. احساس امنیت

عموماً برای تبیین مفهوم نظری امنیت دو بعد متمایز ذکر می‌شود: اول بعد عینی آن شامل پارامترهای عینی محیطی و رفتاری ارزیابی است و دوم بعد ذهنی که بر اساس احساس امنیت درک می‌شود. هر دو بعد می‌توانند بر یکدیگر تأثیر مثبت یا منفی بگذارند (گزارش سازمان بهداشت جهانی، ۱۹۹۸: ۲۹۷). «ایمنی بیشتر به سلامت جسمانی انسان و جلوگیری از تهدیدهایی اطلاق می‌گردد که می‌تواند سلامت فیزیکی انسان را به خطر اندازد. در حالی که امنیت بیشتر جنبه ذهنی و روانی دارد و به دنبال این است که چه چیزی باعث ایجاد حس امنیت در جامعه می‌شود و چگونه می‌توان آن را تقویت کرد (پاکزاد، ۱۳۸۱: ۷). پس، امنیت «نوعی احساس آرامش و آسایش درونی قلمداد می‌شود که از مؤلفه‌های فعال محیط حاصل شده و پس از ادراک ذهنی به گونه‌ای احساس در امان بودن را به وجود می‌آورد و «احساس امنیت» نیز نوعی «ادراک روانی» است

که ساختار شهری و فرهنگی خاص با ساختار فرهنگی - اجتماعی دیگر متمایز می‌شود. بر این اساس شکل‌گیری احساس امنیت از لحاظ روان‌شناختی وابسته به شرایط محیطی و از سوی دیگر نوع برداشت و سطوح ادراکی است» (حسینی، ۱۳۸۷). احساس در امان بودن فرد و متعلقات وی از آسیب‌های بیرونی می‌تواند تحت تأثیر دو جنبه کالبدی و اجتماعی حاصل شود. جنبه کالبدی خود در برگیرنده عناصر متعدد شکل‌دهنده شهر است که در این مقاله جنبه‌های «منظر» مورد توجه قرار گرفته است. منظر تأثیرگذار بر حس امنیت بستگی به وجود ایمنی در محیط و جنبه اجتماعی آن مربوط به مسائل و ناهنجاری‌های اجتماعی است. چراکه به طور کلی محیط‌های نامطلوب شهری چه از حیث مسائل ایمنی و چه از نظر موضوع‌ها و ناهنجاری‌های اجتماعی، معضلات و مشکلات عدیده‌ای را در حوزه امنیت و احساس امنیت ساکنان و کاربران ایجاد می‌کند.

۳-۳. امنیت شهری در کالبد شهری

امنیت ارتباط مستقیمی با فضا و ساخت شهری دارد که در رویکردهای جدید شهرسازی عنوان شهر ایمن مطرح می‌شود و در آن هر فضای شهری مناسب تا حد زیادی تأمین‌کننده امنیت، و فضای نامناسب، از بین برنده آن و زمینه‌ساز انواع آسیب‌ها و معضلات اجتماعی است.

بر اساس نظریه‌های شهرسازی اجتماعی، ورود به مکان‌های عمومی شهر به توازن بین کنترل‌های اجتماعی و صمیمیت، امنیت و احساس ناامنی، آشنا و غریبه، شباهت‌ها و تفاوت‌ها بستگی دارد. بنابراین شهرها هم محل ترس و تمایل و هم تهدید و فرصت هستند که هم جاذبه و هم دافعه ایجاد می‌کند (Siebel, walter, and Wehrheim, jan, 2003).

جین جیکوبز، یکی از نظریه‌پردازان شهری، «در تبیین امنیت شهری به تعامل فضای فیزیکی و فرآیندهای اجتماعی که محیط را می‌سازند توجه نموده و بر فقل بودن فضا به عنوان عاملی در ایجاد یک محیط امن و موفق تأکید می‌کند. وی ایجاد حرکت، استفاده‌های فعال از سطح خیابان و فعالیت‌های خیابانی و مراقبت‌های طبیعی از این فعالیت‌ها را به عنوان مؤلفه‌هایی در جهت ساختن محیط خوب شهری قلمداد می‌کند. اسکار نیومن نیز در باب فضاهای قابل دفاع عنوان می‌کند که مردم و طرح‌ها در یک «شهر خشونت‌آمیز»، از رویکردهای مشابه در رفتارهای اجتماعی و در جهت توسعه محیط امن، پیروی می‌کنند» (Boyle, 2002: 566). باید افزود «برخی از مکان‌ها بر پایه ترس ساخته شده‌اند، ترس از فعالیت‌های منفی، ترس از برخورد با مردم، ترس از عبور از خیابان‌ها، حتی ترس از آب و هوا، و این ترس‌ها موجب قفل شدن افراد در محیط شده و ارتباط با جهان پیرامون را قطع کرده و یا محیط‌های عمومی را سخت و غیر جذاب می‌کنند» (www.pps.org, 2006).

بنابراین اصطلاح «امنیت کالبدی» مورد توجه قرار گرفته و می‌توان آن را «آسایش و آرامش و احساس رضایتی که شهروندان در نتیجه افزایش کارایی و مطلوبیت محیط و کالبد به‌دست می‌آورند که این مطلوبیت با برنامه‌ریزی دقیق، طراحی سنجیده و نظارت کافی در فضای شهری حاصل می‌شود» (حسینی، ۱۳۸۷) تفسیر نمود. از آن‌جا که منظر به عنوان بخشی موضوعی از کالبد نقش ایفا می‌نماید، می‌تواند تأثیر بسزایی در افزایش یا کاهش احساس امنیت شهری در محیط داشته باشد.

۳-۴. شاخص‌های سنجش احساس امنیت

با توجه به تعاریف مطرح شده، امنیت، به طور کلی احساس آرامش و اطمینان از عدم تعرض به جان و سایر متعلقات تعبیر می‌شود و محیط شهری نیز فضایی است که در آن می‌توان این احساس آرامش و اطمینان را در کاربران جستجو کرد. هم‌چنین احساس امنیت نیز با توجه به تأثیرات ذهنی و روانی شکل گرفته از محیط، انسان را در موضع تصمیم‌گیری قرار می‌دهد تا محیط را امن یا ناامن تشخیص دهد و تعریف نماید.

لذا بر اساس شاخص‌هایی می‌توان با سنجش احساس امنیت در استفاده‌کنندگان از فضاهای شهری سطح رضایت ذهنی و احساس آرامش آن‌ها را از محیط به‌دست آورد. این شاخص‌ها عبارتند از:

۳-۴-۱. جاذب بودن محیط

ایجاد قابلیت جذب در فضای عمومی با استفاده از عوامل ذهنی و محیطی تأثیرگذار از جمله موضوع‌های مهم مورد توجه برنامه‌ریزان و طراحان شهری است. وجود محیط‌های ایمن منجر به جذب و تشویق حضور هر چه بیش‌تر شهروندان خواهد شد. لذا به دنبال آن شاهد افزایش سطح تعاملات اجتماعی و کاهش احساس ناامنی هستیم. در این خصوص نیز می‌توان به نظریه فضاهای قابل دفاع اسکار نیومن اشاره داشت که افزایش سطح جذابیت محیط را پیشنهاد می‌دهد تا در نهایت با حضور مردم مانع از متروکیت آن شویم.

۳-۴-۲. آشنا بودن فضا و شهرت آن

آشنا بودن فضا و نداشتن حس غربت (که موجب ترس و اضطراب می‌شود) در تقویت احساس امنیت ذهنی فرد نقش مهمی دارد. زمینه ذهنی مثبت یا منفی به یادمانده از فضا در احساس درک شده نسبت به فضا تأثیرگذار می‌باشد (urton, Lynne, 2006). از این رو، مشهور بودن هر محیط به «بد» یا «خوب» و یا هر موضوع دیگر، حضور یا عدم حضور شهروندان را در آن محیط به دنبال خواهد داشت.

۳-۴-۳. نظارت اجتماعی

مراقبت اجتماعی همان‌طور که در نظریه چشم‌های خیابان جین جیکوبز نیز اشاره شده است، از عوامل تأثیرگذار در احساس امنیت است و بر فرایند نظارت و کنترل فضا دلالت دارد. البته این نظارت در قالب نظارت مصنوعی (دوربین‌های مدار بسته) نیز قابل انجام است (ضابطیان، ۱۳۸۷: ۴۶). لینیچ نیز نظارت و کنترل را از مؤلفه‌های شکل خوب شهر بر می‌شمارد. بنابراین برنامه‌ریزی نظارت باید در درجه اول به صورت نظارت طبیعی برنامه‌ریزی شود و در ادامه، نظارت مصنوعی به تکمیل آن بیانجامد.

۳-۴-۴. وضوح یا خوانایی

خلق محیط‌هایی با «وضوح یا خوانایی آشکار چشم انداز شهری» باید مورد توجه قرار گیرد. شهرهایی که در آن‌ها پنج عنصر خوانایی شامل راه، لبه، محله، گره و نشانه آشکار باشند، ارائه‌دهنده حظ بصری بیش‌تر، امنیت احساسی و ژرفای افزایش یافته بالقوه و تراکم تجربه انسانی هستند (مدنی پور، ۱۳۸۴: ۹۹).

۳-۴-۵. تراکم جمعیت

از جمله مباحث دیگر مرتبط با شاخص‌های مؤثر بر احساس امنیت در فضاهای شهری «بی‌نظمی جمعیتی در محیط شهری و فعالیتی است که از عوامل جرم‌زا در شهرها و فضاهای عمومی شهری محسوب می‌شود؛ یعنی هنگامی که در محیط روابطی قاعده‌مند وجود نداشته باشد و در مکانی ازدحام جمعیت بلا تکلیف ایجاد شود، خود یکی از عوامل ایجاد حس ناامنی محسوب می‌شود» (علی آبادی، ۱۳۸۱: ۹). جمعیت موجود

«منظر شهری کلیه اطلاعات موجود از فضا است که توسط حواس قابل دریافت است و در فرآیند ادراک با وجود اطلاعاتی از قبیل فرم، عملکرد و معنای فضا پردازش می‌گردد. اطلاعاتی از قبیل فرم، عملکرد و معنای فضا» (پاکزاد، ۱۳۸۵). به طور کلی سه نظریه در مورد «حالت وجودی» کیفیت منظر شهری وجود دارد:

۱- تلقی منظر شهری به مثابه صفتی که ذاتی محیط کالبد شهر است و مستقل از انسان وجود دارد.

۲- تلقی منظر به مثابه مقوله‌ای کاملاً ذهنی و سلیقه‌ای که توسط ناظر ساخته می‌شود و هیچ‌گونه ربطی به ساختار و خصوصیات محیط کالبدی ندارد.

۳- تلقی منظر شهری به مثابه «پدیدار» یا رویدادی که در جریان داد و ستد میان خصوصیات کالبدی و محسوس محیط از یک سو و الگوها و نمادهای فرهنگی و توانایی‌های ذهنی فرد ناظر از سوی دیگر شکل می‌گیرد (تیموری، ۱۳۸۶).

اساساً منظر شهری، سطح تماس انسان و مواجهه شهر با انسان است. از این رو، بخش قابل توجهی از دانش و عواطف محیطی شهروندان تحت تأثیر آن شکل می‌گیرد. از طریق منظر شهری ابعاد غیرکالبدی شهر امکان بروز و تجلی خارجی پیدا می‌نماید (گلکار، ۱۳۸۵: ۳۸). بنابر این «منظر شهری» پدید آمده از تجربه انسان در فضای شهری، در برگیرنده حوادث و خاطرات شهروندان (ایجاد تصویر ذهنی) و در ارتباط با فرم و کالبد است. از آنجا که منظر شهری، کالبد و کیفیت شهر را توأمان در بر می‌گیرد، می‌توان ادعا نمود که ادراک شهر همان تفسیر منظر شهری است» (آتشین بار، ۱۳۸۸: ۵۶-۴۵). از ویژگی‌های اصلی مفهوم منظر شهری آن است که به عنوان پدیده‌ای «عینی-ذهنی»، «انسانی-کالبدی» و ساختاری «اجتماعی-فضایی» مطرح می‌گردد (ذکاوت، ۱۳۸۵: ۳۰). در جدول شماره ۳ ابعاد و عوامل در برگیرنده منظر شهری از دید نظریه پردازان این حوزه مورد اشاره قرار گرفته است.

در فضای شهری می‌تواند در بروز ناهنجاری‌های اجتماعی و فرهنگی مؤثر باشد. تراکم بالای جمعیت در هر مکان عمومی اگر چه در بعضی اوقات بر میزان حضور افراد و امنیت محیط اثرگذار است، ولی در مواقعی دیگر باعث سلب آسایش و آرامش و عدم حضور گروه‌های آسیب‌پذیر می‌شود. فضاهای متراکم از انبوه جمعیت ناآشنا و غریبه، محیطی مساعد برای تخطی از قواعد و هنجارهای شهری را فراهم می‌کنند و زمینه جرم را به وجود می‌آورند (حسینی، ۱۳۸۷). بنابراین، داشتن احساس ازدحام و شلوغی از هر محیط به دلیل ایجاد ذهنیت، مانع از حضور در آن خواهد شد.

۳-۴-۶. حس تعلق

تجربه‌های مثبت و وقایع و رخدادهایی خاص و خاطرات مثبت، همگی در ایجاد تعلق مکانی مؤثرند. ارزیابی مثبت نیز در ایجاد تعلق مکانی تأثیر دارد (رضازاده، ۱۳۸۰: ۶). البته تعلق و احساسات منبعث شده از آن دارای دو بعد اجتماعی و کالبدی است که در فرایندهای اجتماعی و ذهنی در ایجاد حس تعلق بیش از کیفیت کالبدی تأثیرگذار و واجد اهمیت است. داشتن تصویر ذهنی کامل از پدیده فضایی به منزله ادراک منطقی آن و در صورت استمرار، موجب احساس این‌همانی، و این‌همانی باعث احساس من و ما در محیط، احساس امنیت، آسودگی خاطر و اعتماد به نفس و تطبیق‌پذیری و سازگاری با فضا است (رفیعی‌زاد، ۱۳۸۴: ۱۵) بنا بر این تمام شهروندان می‌توانند با احساس تعلق، فضای شهری را متعلق به خود دانسته و بدون احساس ترس و اضطراب از آن استفاده نمایند.

۴. منظر شهری

منظر شهری، «هنر یکپارچگی بخشیدن بصری و ساختاری به مجموعه ساختمان‌ها، خیابان‌ها و مکان‌هایی است که محیط شهری را می‌سازند». (کالن، ۱۳۷۷) مجموعه‌ای از عناصر طبیعی و مصنوع اعم از کالبد و فضای شهری، انسان‌ها و... به عنوان نخستین جلوه از شهر آینه تمام نمای هر شهر برای عموم است.

جدول شماره ۳: ابعاد و عوامل تشکیل دهنده منظر

عناصر منظر	نظریه پرداز
عوامل کالبدی، عوامل غیرکالبدی و فعالیت‌های انسانی (بهزادفر، ۱۳۸۷)	مصطفی بهزادفر
فرم، عملکرد و معنا (پاکزاد، جهانشاه، ۱۳۸۵)	جهانشاه پاکزاد
زیباشناختی، فرهنگی هویتی، عملکردی (منصوری، ۱۳۸۷)	سید امیرمنصوری
پایداری، هویت، زیبایی و وحدت (محمودی، ۱۳۸۵)	محمودی
ادراکی، فیزیکی و عملکردی (رضازاده، ۱۳۸۶)	کوبین لینچ
بصری، عملکردی و رفتاری، معنایی (رضازاده، ۱۳۸۶)	بنتلی و همکاران

۵. منظر شهری - احساس امنیت

احساس امنیت در فضا با احساس آرامش و مطلوبیت به دست می‌آید. این احساس مطلوبیت با افزایش ناهنجاری‌ها، اصوات مزاحم، آلودگی‌ها و مناظر ناپسند جای خود را به احساس آشفتگی، اغتشاش و حس ناامنی می‌دهد. حصول احساس امنیت در منظر شهری بیش‌تر در برگیرنده ادراک معنایی و مطلوبیت از فضا است. بنابراین در هر محیطی معنایی نهفته است که طی فرآیندی دو مرحله‌ای توسط افراد ارزیابی می‌شود. در مرحله اول واکنشی تقریباً آنی نسبت به شکل‌ها و الگوهای محیط در ذهن صورت می‌گیرد که آن را مرحله «الهام» می‌نامیم. در مرحله دوم یا شناختی «ادراک»، شامل رمزگشایی از اشارات محیطی است که در اشیا و روابط آنها وجود دارد. سپس بر پایه معنای شکل گرفته، در ذهن وی نسبت به محیط احساس امنیت یا ناامنی پیدا می‌شود. رعایت تناسبات بصری و انسانی در مقیاس فضا باعث هماهنگی و ایجاد نظم می‌شود و در نهایت با ایجاد آرامش، در فضا احساس امنیت شکل می‌گیرد. (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۵۴؛ ماتلاک، ۱۳۷۹: ۹۶-۱۱۳؛ توسلی، ۱۳۷۶: ۳۵).

۶. جمع‌بندی شاخص‌های سنجش احساس امنیت شهروندان بر اساس منظر شهری

با توجه به عینی - ذهنی بودن منظر شهری و با عنایت به این مسأله که سه بعد ادراک، فعالیت و فرم در شکل‌گیری منظر مطلوب دخیل هستند، بر اساس مطالعات صورت گرفته شاخص‌های ذیل را می‌توان در سنجش منظر شهری مطلوب و آرامش‌بخش مورد بررسی قرار داد. علاوه بر این که با استفاده از این شاخص‌ها امکان بررسی دیدگاه کاربران نیز وجود دارد.

۱-۶. حس مکان

حس مکان یا روح مکان، به کیفیت منحصر به فرد ویژه‌ای که هر مکان نسبت به سایر مکان‌ها دارد، اشاره می‌نماید. این حس ناملموس است، اما ویژگی با ارزشی است که هنگامی که به منظر داده می‌شود آن را حساس می‌سازد. فریتز استیل معتقد است هویت محیط بستگی به ارتباط انسان و محیط دارد: رابطه انسان و مکان تعاملی است؛ یعنی انسان‌ها چیزهای مثبت و منفی را به محیط می‌دهند و سپس از آن می‌گیرند. پس چگونگی فعالیت‌های مردم در کیفیت تأثیر محیط بر آن‌ها اثرگذار است. تصور مکان نه فقط کالبدی بلکه روانی یا تعاملی است. برخی از چیزهایی که انسان در مکان ایجاد می‌کند، بدون او و مستقل از او به وجود نمی‌آیند. حس مکان امری از پیش تعیین شده نیست، بلکه از تعامل انسان با مکان زندگی روزمره ایجاد می‌شود. فرد مجموعه‌ای از تصورات قبلی خود را به محیط می‌دهد و همین تصورات چگونگی پاسخ او به محیط را تعیین می‌کند (فلاح، ۱۳۸۵: ۶۳-۶۲؛ بل، ۱۳۸۷: ۱۴۲).

در این خصوص سالوسن حس مکان را شامل تعامل سه عنصر موقعیت، منظر و درهم تنیدگی فردی می‌داند و بر آن است که هر کدام به تنهایی برای خلق حس مکان کافی نیستند. عوامل شکل‌دهنده حس مکان را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد، عوامل ادراکی - شناختی و عوامل کالبدی (Salvesn, 2002). استیل

مهم‌ترین عوامل کالبدی مؤثر بر ادراک حس مکان را، اندازه مکان، درجه محصوریت، تضاد، مقیاس انسانی، فاصله، بافت، رنگ، بو، صدا، تنوع بصری (Steel, 1981) بر می‌شمارد که در شاخص فرم نیز مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۶. هویت مکان

کالن هویت را چنین تعریف می‌کند: توجه به شخصیت فردی هر محیط و پرهیز از یک‌نواختی و مشابهت در محیط‌های شهری. در تعریف جیکوبز هویت محیط در ارتباط با فعالیت‌ها و زندگی در فضاها و عرصه‌های عمومی تعریف می‌شود. الکساندر بر آن است که هویت محیط حاصل ارتباط طبیعی و منطقی فرد با محیط است و این ارتباط و احساس تعلق خاطر به وجود نخواهد آمد مگر آن که فرد قادر به شناخت عمیق محیط و درک تمایز آن از محیط‌های دیگر باشد (دانشپور، ۱۳۸۳).

هویت مکان در اثر تجربه مستقیم محیط فیزیکی شکل می‌گیرد و رشد می‌یابد. بنابراین بازتابی از جوه اجتماعی و فرهنگی مکان است و «به ویژگی‌های قابل تشخیص مکان بیرونی اشاره دارد، در حالی که «هویت مکانی» احساسی در یک فرد یا جمع است که به واسطه ارتباطشان با یک مکان برانگیخته می‌شود» (قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۳: ۷۴). هویت مکانی عموماً به ابعادی از شخص اشاره می‌کند که هویت شخصی فرد در ارتباط با محیط فیزیکی توسط الگوی پیچیده‌ای از ایده‌های آگاهانه و غیرآگاهانه، باورها، اولویت‌ها، احساس‌ها، ارزش‌ها، اهداف، گرایش‌های رفتاری و مهارت‌های مرتبط با محیط شکل می‌گیرد (proshunsky, 1978: 155). هویت مکانی نقش مهمی در ادراک تغییرات محیطی و ادراک محیط‌های عمومی ایفا می‌کند. بدیهی است که هویت مکانی قوی و مثبت، ادراک منفی را از برخی مسائل محیطی کاهش می‌دهد و این موضوع به نوبه خود تأثیر جدی بر شکل‌گیری و افزایش احساس امنیت در محیط دارد.

گوستاوسون در مطالعات خود راجع به عناصر هویت مکانی به این نتیجه دست یافت که چهار عنصر «تمایز» (هدف مردم از استفاده از مکان)، «عزت نفس» (رضایت فردی برای تعلق در محیط فیزیکی و اجتماعی)، «اثربخشی» (عملکرد و نوع فعالیتی که در محیط فیزیکی انجام می‌شود) و «تداوم و پیوستگی» (آشنایی و تجربه شخصی فرد از محیط) اساس هویت مکانی هستند (Twigger- Ross & uzzell, 1996).

۳-۶. خاطره انگیزی

از دیدگاه شولتز، احساس فضا و درک محیط با خاطرات عجین شده است (نوربرگ شولتز ۱۳۸۲: ۷۳). وی در بررسی‌های خود بخشی از معانی مکان را در تجربه‌ها و حالات روحی انسان جستجو می‌کند. «کالبد شهر نیز نمادی انتزاعی یا نمایشی نیست بلکه همواره با حضور در زندگی روزمره با ذهن ساکنان پیوند می‌خورد و موجودی واقعی می‌شود که قابل درک است» (تاینکس ۱۳۸۸). خاطره، عملی مجسم شده است که به حضور در مکان وابسته است.

با این وجود تجربه بودن در شهر می تواند مرز عینیت و ذهنیت در لذت بخش ترین یا هراس انگیزترین طرق مبهم باشد (تاینکس ۱۳۸۸: ۲۰۲). خاطره خوب از فضای شهری حضور مجدد انسان را در فضا تضمین می کند و منظر شهر نیز به عنوان عنصری ملموس در ارتباط مستقیم با شهروندان نقش سازنده و ویژه ای دارد.

دو عامل عمده باعث خاطره انگیزی فضا می شود: ابتدا «نقش انگیزی» به معنای وجود عملکردها، مفاهیم و ویژگی های کالبدی مشخص و متمایزی که به راحتی در ذهن حک می شوند و دوم برانگیختن احساسات مثبت شهروندان و ایجاد محیطی مأنوس (پاکزاد ۱۳۸۵: ۱۰۳). بنابراین، حفظ و تقویت عوامل خاطره انگیز ابزاری است که ساکنان و شهروندان را به محیط پیوند می زند و احساس تعلق را در آن ها عمیق تر می گرداند. عوامل خاطره انگیز می توانند کالبدی یا فعالیتی باشند (قاسمی اصفهانی، ۱۳۸۳: ۱۶۵).

۴-۶. خوانایی و تصویری روشن از محیط

اگر ساکنان و گروه های ذی نفوذ در فضای شهری امکان شناسایی خود را در فضا از دست بدهند، احساس امنیت روانی در فضای شهری به خاطر احساس جرم خیزی به احساس ناامنی تبدیل می شود (نیومن، ۱۳۸۷: ۲۰-۲۸). ادراک انسان از فضا (منظر) نقش بسزایی در احساس امنیت و افزایش سطح رضایت و آرامش از محیط دارد. فضای خوب شهری زمانی خواناست که دارای وضوح باشد. لینچ نیز در این خصوص از مهم ترین عوامل آشنایی فرد با محیط و تشکیل تصویر ذهنی از محیط را نقش انگیزی آن محیط می داند (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۳۶). تأثیر وجود تصویری روشن از شهر را می توان در موارد ذیل برشمرد:

- ۱- جهت یابی در شهر،
- ۲- ایجاد حس آشنایی و امنیت در محیط،
- ۳- افزایش عمق و شدت تجارب انسانی،
- ۴- ایجاد زمینه خاطرات مشترک و پیوستگی بافت اجتماعی (طیبی فر، ۱۳۸۵).

منظر مطلوب نیز در جهت هر چه بیش تر خوانده شدن فضا نقش ایفا می نماید تا اطلاعات لازم را به مخاطبان و کاربران محیط های شهری منتقل نماید.

۵-۶. ادراک عمومی و لذت بصری

ادراک انسان از منظر، نقش تعیین کننده ای در احساس امنیت از محیط شهری بر شهروندان دارد. محیط انسان ساخت بویژه محیط شهری بر خلاف محیط طبیعی یا اثر هنری، به طور نسبی بسیار متغیر، متنوع و پیچیده است؛ به طوری که در آن تمام عناصر و اشکال فعالیت و حرکت طبیعی، زیستی، اجتماعی، فرهنگی و روانی حضور دارند. بنابراین، ادراک کیفیت محیط، تابع انبوهی از متغیرهای درونی و بیرونی است. عوامل عمده مؤثر بر ادراک عبارتند از:

- ۱- حواس پنجگانه: بینایی، چشایی، شنوایی، لامسه، بویایی،
- ۲- نیازها، زیستی، اجتماعی، روانی و فرهنگی و ...،
- ۳- کنجکاو: شناخت محیط و پیش بینی تأثیرات آن،

۴- زیبایی شناسی: ذوق و سلیقه، زمینه فرهنگی، تجارب عاطفی و ... (ببیر، ۱۳۸۱: ۲۰۷).

ادراک عمومی به فرآیند استخراج مفهوم از محرک های پیچیده در منظر گفته می شود. بدیهی است که ادراک محیطی به عناصر فیزیکی در چشم انداز و سلسله مراتب آن بستگی دارد. علاوه بر این ها عوامل شخصی، فرهنگی و آموزشی نیز در این امر دخیل هستند و درک مناسب از محیط می تواند به احساس وجود لذت بصری، زیبایی، آشفتگی، تنوع و امنیت در محیط منجر شود

۶-۶. فرم

«منظر» معنای بخش متجلی (عینی) و غیر متجلی (ذهنی) فرم را دربر می گیرد و متضمن تبلور بصری، کارکردی و معنایی عناصر متشکله فضا است. از این رو، با توجه به قابل لمس و حس بودن آن، در فرم و عنصر فرمی نمایان می شود. معمولاً فرم های مغشوش و دارای آشفتگی بصری ذهن مخاطب را به خود مشغول می سازد و احساس نگرانی، اضطراب، ترس و تلاش برای خروج هر چه سریع تر از محیط را برای مخاطب به دنبال دارد. در مقابل، فرم خوب به تعادل، توازن و تناسب صحیح نیاز دارد که می تواند براساس آن محیط را برای کاربرانش جذاب، آرامش بخش و قابل اطمینان نماید تا در نهایت احساس امنیت را در محیط شهری هر چه بیش تر افزایش دهد.

وجه محسوس فضا شامل مواردی همچون چشم نوازی کالبد فضا یا ترکیب بندی، کیفیت رنگ و مصالح از مواردی است که در مطالعات زیبایی شناسی منظر شهری (البته بعد کالبدی زیبایی شناسی) به طور عام به آن اشاره شده است (رضازاده، ۱۳۸۶: ۲۰). به طور خاص نیز در بررسی زیبایی منظر می توان ارتقای کیفیت بصری شهر شامل عواملی همچون تناسب و هماهنگی فرم بنا با محیط اطراف، مصالح، نحوه و سبک طراحی بنا را مد نظر قرار داد. نکته حائز اهمیت این است که بررسی عوامل زیبایی شناسی در منظر شهری در مورد خود بنا نیست، بلکه در مورد پیوند بنا با محیط و زمینه است.

لینچ معتقد است «نمایانی (خوانایی) کیفیتی است که به احتمال بسیار تصویر کار روشن در ذهن هر ناظر به وجود می آورد. مراد از آن، شکل، رنگ و نظم و سامانی است که با ایجاد تصویری روشن و مشخص رؤیت محیط زندگی آدمی را آسان میسر می دارد. جایی که آشیانه نه تنها قابل رؤیتند، بلکه به شدت و به وضوح تمام خود را به تماس خواست آدمی عرضه می کنند (لینچ، ۱۳۷۲: ۲۵). در این خصوص، سطوح و عناصر عمودی، تداوم بصری و فضایی، توجه به اختلاف سطح ها، فضاهای بیرون آمده یا تو رفته در ایجاد رفتار مطلوب، احساس امنیت و جلوگیری از ایجاد زمینه های وقوع ناهنجاری تأثیر گذارند.

اندازه فضا چنان که کامیلوسیتیه می گوید در روابط اجتماعی تأثیر دارد. در ابعاد کوچک تر فضا روابط صمیمانه تری برقرار است (تولایی، ۱۳۷۹: ۳۹). مامفورد هم موضوع اندازه و تراکم جمعیت را مهم شمرده و معتقد است: «محدودیت در اندازه و تراکم جمعیت

برای برقراری روابط اجتماعی ضروری است و ملاقات‌ها و روابط مستقیم چهره به چهره را به نحو بهتری امکان‌پذیر می‌کند» (پیشین، ۱۹-۱۱). هم‌چنین، ابعاد و مقیاس انسانی در ساخت شهر، مظهر وحدت و امنیت معرفی می‌شود و در مقابل، فضاهای وسیع و بزرگ عامل اضطراب و نگرانی قلمداد می‌گردند. «پرهیز از ایجاد فضاهای وسیع با عملکردهای مجزا و تعریف شده با هدف ارتقای حضور گروه‌های سنی و جنسی مختلف می‌تواند به خلق محیط امن کمک کند» (نیومن، ۱۳۸۷: ۸۲-۸۳).

رنگ‌ها نیز مهم‌ترین عنصر بصری از نظر بار احساسی و عاطفی است و توانایی خاصی در انتقال اطلاعات بصری دارد. (داندیس، ۱۳۶۸: ۸۷) هجوم رنگ‌های بی معنی به شهر، معماری شهرها را دچار هرج و مرج، چشم انسان‌ها را خسته و ذهن آن‌ها را مغشوش کرده است گاهی استفاده از رنگ‌ها در سطح شهر بسیار ناشیانه صورت می‌پذیرد و چهره غیر قابل تحملی را از شهر پدید می‌آورد (بحرینی، ۱۳۷۷: ۲۵۱).

جدول شماره ۴: جمع‌بندی شاخص‌های سنجش احساس امنیت براساس منظر شهری

مؤلفه‌های اصلی	معیارها	تعریف
حس مکان	احترام به نیازهای انسانی	توجه به موضوع‌هایی چون آرامش، ایمنی و زیبایی
	عدم تمایل به جایگزینی	
	میزان علاقه	
	انعطاف‌پذیری	توانایی و قدرت فضا در پذیرفتن عملکردها و مأوا دادن فعالیت‌های گوناگون
	سازگاری بصری	متناسب بودن خصوصیات بصری منظر با عملکرد و معنی محیط
هویت مکان	تأثیر بر مخاطبان	
	حس اعتماد به نفس	
	تمایز	عناصر متمایز کننده منظر از نقاط دیگر، هدف مردم از استفاده از مکان
	اثر بخشی	وجود منظر متناسب با عملکرد و نوع فعالیت در محیط
	تداوم و پیوستگی	آشنایی و تجربه شخصی فرد از محیط و منظر
خاطره‌نگیزی	فرهنگ	توجه به به آداب، رسوم و باورهای جامعه در منظر
	حس تعلق	رضایت فرد از منظر و حس تعلق در محیط
	مانوس بودن	
	تجربه در محیط	خاطرات موجود از منظر محیط در ذهن افراد، تجربه محیط و اثر منظر بر آن
	جهت‌یابی	قرائت سهل محیط و راه‌یابی آسان نقاط
خوانایی	روشنی و وضوح	تصویر کار روشن در ذهن هر ناظر
	وجود راهنما	وجود عناصر راهنما
	وجود نشانه	وجود عناصر شاخص منظر و نشانه برای شناسایی محیط
	انطباق فرم و عملکرد	سهولت خوانش فضا در انطباق فرم و عملکرد
	زیبایی‌شناسی (زیبایی)	چشم‌نوازی کالبد فضا یا ترکیب‌بندی، کیفیت رنگ و مصالح، رابطه با پیوند بنا با محیط
ادراک عمومی و لذت بصری	جذابیت	
	احساس آشفستگی	وجود اغتشاش و عناصر چشم‌آزار
	تنوع	تنوع فرم‌ها (تنوع عملکردها در حس مکان)
	ایمنی	توجه به ایمنی، تفکیک سطوح تردد، وجود فضاهای بی‌خطر و آزاررسان
	نفوذپذیری بصری	ارتباط بصری با نقاط مختلف
	آلودگی	وجود آلودگی‌های تأثیرگذار بر زندگی انسانی، آلودگی صدا، محیطی (زباله)، آلودگی بصری،....
	سرزندگی	

مؤلفه‌های اصلی	معیارها	تعریف
فرم و ریخت‌شناسی	شکل و اندازه	وجود نظم هندسی - اندازه مناسب...
	روابط و چیدمان	چیدمان مبلمان شهری، ارتباط مبلمان شهری با نیازهای انسان...
	ابعاد و مقیاس (انسانی)	رعایت و توجه به مقیاس انسانی
	بافت و تزئین‌ها	
	وسعت	وسعت فضا
	نور	روشنایی و نورپردازی مناسب بنا در شب، استفاده مناسب از نور روز
	تناسب	توجه به تناسب فضایی، تناسب منظر با اندازه فضا
	استفاده از عناصر طبیعی	استفاده از فضای سبز، درختان و عناصر طبیعی موجود در محیط
	رنگ	وجود رنگ‌های آرامش بخش در فضا

۷. روش تحقیق

این تحقیق در حوزه ادبیات نظری، یک تحقیق تجربی و در حوزه مطالعات میدانی، دارای روش پیمایشی با ابزار گردآوری داده به صورت پرسشنامه است. در زمینه تحلیل اطلاعات با استفاده از تحلیل کمی روابط بین «احساس امنیت» و «منظر شهری» روش تحقیق علی و همبستگی اتخاذ شده است. در این پژوهش روش تحلیل رگرسیون چند مرتبه‌ای (HMR) به کار گرفته شده و معیارها بر اساس هدف مطالعه مرتبط با احساس امنیت و منظر شهری با مرور مدل‌ها و معیارهای دیگر مطالعات انتخاب شده است. نحوه سازمان‌دهی معیارها در این مطالعه به صورت بالا به پایین است و برای هر معیار کلان‌تر، معیارهای فرعی آورده شده‌اند. این معیارها، ملاک پرسش از مردم بوده است. در مرحله تحلیل معیارها، رگرسیون معیارهای آخرین رده نسبت به هم محاسبه گردیده است. تمام پرسشنامه‌ها در محدوده نمونه موردی پخش شده‌اند که به نوعی متغیر فضای ثابت را حفظ می‌کند. شرایط آب و هوایی برای همه افراد یکسان است و جنسیت و سن نیز به عنوان متغیر کنترل لحاظ گردیده است. مشارکت‌کنندگان همه از میان مردان رده سنی ۲۴ تا ۳۰ سال هستند. برای تعیین تعداد اعضای نمونه آماری از فرمول کوکران استفاده شد. با فرض مقادیر ثابت $(t=1/96)$, $(d=0.6/0)$, $(N=500/000)$, $(p=0/5)$ و فرض سطح اطمینان ۹۵ درصد تعداد اعضای نمونه آماری ۵۰۰ نفر به دست آمد که با فرض غیر قابل استفاده بودن برخی از پرسشنامه‌ها، تعداد ۵۵۰ پرسشنامه توزیع گردید در تعیین روایی و پایایی آزمون از آماره آلفای کرونباخ استفاده شد.

در این پژوهش برای تعیین رتبه‌بندی معیارها و جزء معیارها از تحلیل رگرسیون چند متغیره استفاده و برای هر سطح از درخت ارزش در مدل سنجش احساس امنیت نسبت به سطح بالاتر رگرسیون گرفته شد (Van Poll, 1997, 33).

برای کمی کردن مدل استفاده شده از روش مقیاس‌سازی بهره گرفته شد (Becker, 2000) و به منظور پیدا کردن وجود رابطه بین معیارها از «ضریب همبستگی پیرسن» استفاده گردید.

۸. یافته‌های پژوهش

ابتدا باید اشاره کرد کلیه معیارهای به کار رفته در سه سطح مدل سنجش احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه با متغیر منظر شهری رابطه معناداری دارند ($p < 0.05$). در ادامه نتایج حاصل از مطالعه کمی سنجش احساس امنیت شهروندان بر اساس منظر شهری و معیارهای مربوطه آمده است.

میانگین امتیاز احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه به صورت کلی ۲,۷۷۹۴ به دست آمد (جدول شماره ۵). از آن جا که عدد ۳ به عنوان میانه نظری پاسخ‌ها انتخاب شده است، نتایج (جدول شماره ۶) نشان می‌دهد بین میانگین احساس امنیت و میانه نظری (عدد ۳) اختلاف معناداری وجود دارد ($p < 0.05$)

مقدار میانگین مؤلفه‌ها بر اساس نتایج حاصل از آزمون T یک طرفه برابر ۲,۷۷۹۴ است که نشان می‌دهد احساس امنیت در محدوده مورد مطالعه از دید ساکنان، پایین‌تر از سطح متوسط است. برای به دست آوردن میزان احساس امنیت در معیارهای سازنده آن در سطوح مختلف از آزمون T تک نمونه‌ای استفاده شد. بر اساس مدل احساس امنیت در سطح دوم، شش معیار هویت مکان، خاطره‌انگیزی، فرم و ساختار، حس مکان، خوانایی، ادراک عمومی و بصری، سازنده احساس امنیت بر اساس منظر شهری هستند. میانگین احساس امنیت در دو معیار خوانایی و ادراک عمومی و بصری بالاتر از میانه نظری و در چهار معیار دیگر پایین‌تر از میانه نظری ارزیابی شده است (جدول شماره ۷).

جدول شماره ۵: نتایج آماری آزمون T یک طرفه احساس امنیت

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
احساس امنیت	۵۵۰	۲,۷۷۹۴	۰,۳۱۲۳۲	۰,۰۱۹۳۷

جدول شماره ۶: نتایج آزمون T یک طرفه احساس امنیت

سنجش	Test Value = ۳		
	t	Df	Sig. (۲-tailed)
احساس امنیت	-۱۱,۳۹۲	۵۴۹	۰,۰۰۰

جدول شماره ۷: نتایج آماری آزمون T یک طرفه معیارهای احساس امنیت

مؤلفه ها	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
هویت مکان	۲,۱۰۵۴	۰,۴۲۵۸۷	۰,۳۴۵۳
خاطره انگیزی	۱,۸۹۶۲	۰,۴۸۲۱۰	۰,۲۶۵۴
فرم و ساختار	۲,۲۷۹۲	۰,۶۰۷۴۹	۰,۲۹۹۰
حس مکان	۲,۱۶۴۷	۰,۶۹۵۴۰	۰,۴۳۱۳
خوانایی	۳,۲۸۹۰	۰,۷۰۷۴۹	۰,۴۳۵۸
ادراک عمومی و بصری	۳,۲۷۹۹	۰,۷۰۲۷۶	۰,۳۱۶۴

و ساختار و خوانایی با سایر معیارها نیز بسیار قوی و مستقیم است و نشان دهنده این موضوع است که تقویت و بهبود این دو معیار موجب بهبودی احساس امنیت خواهد شد (جدول شماره ۹).

در مرحله سوم تحلیل، نظر به اهمیتی که دو معیار خوانایی و ادراک بصری و عمومی در مرحله دوم تحلیل از خود نشان دادند، بررسی این دو دسته معیار به عنوان مرحله پایانی تحلیل در نظر گرفته شدند. مطابق جدول شماره ۱۰ در می یابیم که ترتیب اهمیت زیرمعیارهای خوانایی در احساس امنیت شهروندان عبارت است از: ۱- جهت یابی، ۲- وجود راهنما، ۳- وجود نشانه، ۴- روشنی و وضوح، ۵- انطباق فرم و عملکرد.

هم چنین مطابق جدول شماره ۱۱، اولویت معیارهای ادراک کالبدی و بصری نیز بدین ترتیب است: ۱- ایمنی، ۲- نفوذپذیری بصری، ۳- زیبایی، ۴- احساس آشفته گی، ۵- تنوع، ۶- سرزندگی، ۷- آلودگی، ۸- جذابیت.

در میان شش معیار تشکیل دهنده احساس امنیت بر اساس شاخص های منظر، همان طور که نتایج آزمون رگرسیون چندگانه در جدول شماره ۸ نشان می دهد، مهم ترین معیار مربوط به فرم و ساختار است؛ معیاری که مربوط به متناسب بودن اندازه ها و به کارگیری بافت و چیدمان صحیح است. حس مکان و خوانایی اولویت های بعدی را به خود اختصاص داده اند.

محاسبه همبستگی بین معیارها نشان می دهد که بیش ترین همبستگی بین معیارهای هویت و فرم و ساختار با همبستگی مستقیم و ضریب همبستگی ۰/۴۰۱ در سطح ۹۹ درصد است که این نشان دهنده ارتباط قوی بین این دو معیار است و تقویت هر کدام موجب بهبود دیگری می گردد. بیش ترین همبستگی بعدی بین معیارهای فرم و ساختار و ادراک عمومی و بصری است که همبستگی مستقیم با ضریب همبستگی ۰/۳۳۳ در سطح اطمینان ۹۹ درصد را نشان می دهد. همبستگی بین معیارهای فرم

جدول شماره ۸: اولویت بندی معیارهای احساس امنیت

معیارهای احساس امنیت	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	Sig.	اولویت بندی متغیر
	B	Std. Error	ضرایب بتا			
فرم و ساختار	.۱۲۶	.۰۰۱	.۴۲۲	۱۱۴,۲۹۸	.۰۰۰	۱
هویت مکان	.۱۲۵	.۰۰۲	.۲۷۳	۷۲,۸۲۳	.۰۰۰	۴
خاطره انگیزی	.۱۲۴	.۰۰۳	.۱۹۱	۴۹,۰۸۹	.۰۰۰	۶
ادراک عمومی و بصری	.۱۲۳	.۰۰۲	.۲۵۲	۶۰,۹۷۶	.۰۰۰	۵
خوانایی	.۱۲۶	.۰۰۲	.۳۰۵	۸۲,۳۵۵	.۰۰۰	۳
حس مکان	.۱۲۶	.۰۰۲	.۳۲۹	۷۵,۸۰۱	.۰۰۰	۲

جدول شماره ۹: همبستگی بین معیارهای احساس امنیت

حس مکان	خوانایی	فرم و ساختار	خاطره انگیزی	هویت	ادراک عمومی و بصری
ادراک عمومی و بصری	۰.۸۷	۰.۳۳۳**	۰.۱۶	۰.۱۵*	۱
هویت	۰.۲۸۲**	۰.۴۰۱**	۰.۴۷	۱	۰.۱۵*
خاطره انگیزی	۰.۴۳	۰.۲۷۴**	۱	۰.۴۷	۰.۱۶
فرم و ساختار	۰.۱۴	۱	۰.۲۷۴**	۰.۴۰۱**	۰.۳۳۳**
خوانایی	۱	۰.۱۴	۰.۴۳	۰.۲۸۲**	۰.۸۷
حس مکان	۰.۲۷۵**	۰.۸۹	۰.۴۹	۰.۱۳۹**	۰.۱۴۴

جدول شماره ۱۰: اولویت بندی متغیرها در معیار خوانایی

متغیرها در معیار خوانایی	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	Sig.	اولویت بندی متغیر
	B	Std. Error	ضرایب بتا			
جهت یابی	۰.۲	۰.۰۰۰	۰.۳۱۲	۱.۸۹۵E۸	۰.۰۰۰	۱
انطباق فرم و عملکرد	۰.۲	۰.۰۰۰	۰.۲۱۳	۱.۰۳۹E۸	۰.۰۰۰	۵
روشنی و وضوح	۰.۲	۰.۰۰۰	۰.۲۱۴	۱.۳۵۴E۸	۰.۰۰۰	۴
وجود راهنما	۰.۲	۰.۰۰۰	۰.۳۰۸	۱.۶۹۶E۸	۰.۰۰۰	۲
وجود نشانه	۰.۲	۰.۰۰۰	۰.۲۶۹	۱.۴۷۱E۸	۰.۰۰۰	۳

جدول شماره ۱۱: اولویت بندی متغیرها در معیار ادراک کالبدی و عمومی

متغیرها در معیار ادراک کالبدی و بصری	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	Sig.	اولویت بندی متغیر
	B	Std. Error	ضرایب بتا			
زیبایی	۰.۱۲۵	۰.۰۰۰	۰.۳۰۸	۱.۶۹۶E۸	۰.۰۰۰	۳
جذابیت	۰.۱۲۵	۰.۰۰۰	۰.۲۱۳	۱.۰۳۹E۸	۰.۰۰۰	۸
آلودگی	۰.۱۲۵	۰.۰۰۰	۰.۲۱۴	۱.۱۳۳E۸	۰.۰۰۰	۷
نفوذپذیری بصری	۰.۱۲۵	۰.۰۰۰	۰.۳۱۲	۱.۸۹۵E۸	۰.۰۰۰	۲
احساس آسفتگی	۰.۱۲۵	۰.۰۰۰	۰.۲۶۹	۱.۴۷۱E۸	۰.۰۰۰	۴
تنوع	۰.۱۲۵	۰.۰۰۰	۰.۲۲۶	۱.۳۵۴E۸	۰.۰۰۰	۵
ایمنی	۰.۱۲۵	۰.۰۰۰	۰.۳۱۵	E۸۱,۹۲۵	۰.۰۰۰	۱
سرزندگی	۰.۱۲۵	۰.۰۰۰	۰.۲۲۰	E۸۱,۲۲۵	۰.۰۰۰	۶

نتیجه گیری

امنیت به عنوان یکی از نیازهای اساسی شهروندان در ساختارهای شهری به شمار می‌رود و از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است؛ چرا که به نوعی در برگیرنده احساس آرامش و آسایش محیطی برای سکونت و زندگی شهرنشینان است. در این باره یکی از مقولاتی که در زمینه دست‌یابی به توسعه پایدار شهری کم‌تر مورد توجه علمی و عملی قرار گرفته است، مقوله احساس امنیت ساکنان است. از این رو، در مطالعات و پژوهش‌های مرتبط با شهر و بیان معیارهای کیفیت مطلوب شهری همواره امنیت به عنوان یکی از شاخص‌های مهم کیفیت زندگی مورد توجه برنامه‌ریزان و شهرسازان بوده و در این خصوص نظریه‌های گوناگونی نیز ارائه شده است.

فضای شهری به عنوان حوزه‌ای عمومی که همواره مورد استفاده عام مردم در هر زمان بوده است، در صورت ایجاد احساس امنیت علاوه بر آن که آرامش را برای شهروندان به ارمغان می‌آورد، سطح تعاملات و فعالیت‌های اجتماعی را نیز افزایش می‌دهد و در نهایت احساس مطلوبیت و رضایت محیطی را در شهروندان تقویت می‌نماید. لذا در این تحقیق پس از بررسی مطالعات صورت گرفته، مبانی نظری مرتبط با منظر و منظر شهری با تدقیق در سه بعد ادراک، فعالیت و فرم در شکل‌گیری منظر مطلوب، مؤلفه‌های «حس مکان»، «هویت مکان»، «خاطره‌انگیزی»، «خوانایی و تصویری روشن از محیط»، «ادراک عمومی و لذت بصری» و «فرم و ریخت» به عنوان شاخص‌هایی برای سنجش احساس امنیت شهروندان با استفاده از شاخص‌های منظر شهری تعریف شد. در سنجش و بررسی صورت گرفته در نهایت می‌توان برخی از نتایج توصیفی این پژوهش را که در محله اوین انجام شد به قرار ذیل بیان نمود:

- به طور کلی دو مؤلفه خوانایی، ادراک بصری و عمومی بیش از سایر مؤلفه‌ها در اولویت افزایش سطح احساس امنیت در محله اوین مورد تأکید قرار می‌گیرد.
- حضور در محیط و عدم احساس آشنایی به محدوده، همواره عامل سردرگمی، نگرانی و در نهایت ایجاد احساس ترس و عدم امنیت می‌شود. در بررسی به عمل آمده، توجه به این مقوله مورد تأکید شهروندان بوده است. لذا معیار خوانایی باید با زیرمعیارهایی چون جهت‌یابی، وجود راهنما، وجود نشانه، روشنی و وضوح و انطباق فرم و عملکرد به عنوان عوامل کاهنده احساس امنیت مورد توجه قرار گیرد. در این باره منظر شهری می‌تواند نقش سازنده‌ای در ایجاد محیطی خوانا ایفا کند. طراحی فضاهای خوانا و قابل تشخیص، استفاده از علائم راهنما، نشانه‌ها و عناصر مطلوب بصری در کنار بهره‌گیری از کالبد مناسب، علاوه بر آن که هرچه بیش‌تر محیط را خوانا نموده و جهت‌یابی را آسان می‌نماید بلکه با استفاده از مواردی چون تمایز، افزایش علاقه و عدم تمایل به جایگزینی، محیط را برای مخاطب هرچه مطلوب‌تر می‌نمایند.

- در مورد انطباق فرم با عملکرد با توجه به وجود جذابیت‌های گردشگری در برخی نقاط محدوده حفظ حیات شبانه محیط به کمک ایجاد کاربری‌های فعال در شب ضمن افزایش جذابیت‌های محیطی منجر به تشویق شهروندان به حضور، عابران به پیاده روی و در نهایت حفظ امنیت شبانه مؤثر خواهد بود.
- هم‌چنین از میان مؤلفه‌های مورد سنجش، ادراک بصری و کالبدی در افزایش هرچه بیش‌تر احساس امنیت در محیط نقش بسزایی ایفا می‌نماید. در این خصوص با بررسی زیرمعیارهای مربوط به این موضوع ایمنی، نفوذپذیری بصری، زیبایی و احساس آشفتگی جایگاه اول تا چهارم عوامل افزایش احساس امنیت را به خود اختصاص دادند.
- با وجود خیابان‌های باریک و عدم جدا بودن دسترسی پیاده از سواره در بسیاری از نقاط بافت داخلی، ایمنی در نگاه کاربران پایین جلوه می‌کند و آن‌ها خواستار ارتقای این سطح از نیاز خود هستند.
- نفوذپذیری بصری نیز با وجود بافت متراکم و معابر باریک از عوامل موجد عدم احساس امنیت محسوب می‌شود، که با روشنایی مناسب، ایجاد گره‌ها و فضاهای شهری مطلوب با منظر مناسب و کارآمد می‌توان علاوه بر آن که این سطح از نیاز شهروندان را ارتقا بخشید، علاوه بر حفظ آشنایی و نظارت بیش‌تر بر فضا، حیات شبانه محیط پیرامون خود را نیز حفظ کرد. این موضوع خود منجر به افزایش سطح امنیت در محیط می‌گردد.
- زیبایی به عنوان مؤلفه‌ای است که می‌تواند در افزایش سطح حس اعتماد، تأثیرگذاری، جذابیت و... شهروندان تأثیرگذار می‌باشد. بنابراین منظر به عنوان یکی از مهم‌ترین سطوح تعامل کالبد با شهروندان نقش سازنده‌ای در افزایش احساس امنیت ایفا می‌نماید.
- بهبود منظر شهری به کمک حفاظت فعال، اجرای طرح‌های بهسازی و هم‌چنین حذف دیوار نوشته‌ها و آلودگی‌های بصری موجود در فضا و استفاده از عناصر الحاقی آشنا برای مردم برای افزودن بر ضریب آشنایی فضا و جلوگیری از به وجود آمدن احساس غربت، اضطراب و ترس ناشی از آن مؤثر است و احساس آشفتگی را کاهش می‌دهد. وجود چشم‌نوازی کالبد محیط با ترکیب‌بندی مناسب، وجود کیفیت در رنگ و مصالح به کار رفته و برقراری رابطه هرچه بیش‌تر میان بناها و سطوح با محیط، جذابیت را افزایش می‌دهد و در نهایت نتیجه مناسب و دل‌پذیرتری را در افزایش احساس امنیت به همراه خواهد داشت

پی‌نوشت‌ها

1. Security
2. Secures
3. Interface

فهرست منابع و مراجع

- آتشین بار، محمد (۱۳۸۸)، «تداوم هویت در منظر شهری»، **مجله باغ نظر**، سال ششم، شماره دوازدهم، ۴۵-۵۶.
- براندفری، هیلدر (۱۳۸۳)، **طراحی شهری به سوی یک شکل پایدارتر شهری**، ترجمه حسین بحرینی، انتشارات شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، تهران.
- بحرینی، حسین و منوچهر طیبیان (۱۳۷۷)، «مدل ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری»، **مجله محیط شناسی**، دوره بیست و چهارم، شماره بیست و یکم.
- بحرینی، سید حسین (۱۳۷۷)، **فرایند طراحی شهری**، دانشگاه تهران، تهران.
- بل، سایمون (۱۳۸۲)، **منظر، الگو، ادراک فرآیند**، ترجمه بهناز امین زاده، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- بهزادفر، مصطفی (۱۳۸۷)، **واژه نامه مفاهیم طراحی شهری**، طرح تحقیقاتی انجام شده در مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، تهران.
- بمانیان، محمدرضا و هادی محمودی نژاد (۱۳۸۷) «تحقیق در سنجش عوامل اثرگذار بر احساس امنیت شهری، نمونه موردی کرمان»، **مجله مدیریت شهری**، سال ششم، شماره نوزدهم.
- ببیر آن آر، کاترین، هیگینز، (۱۳۸۱)، **برنامه ریزی محیطی برای توسعه زمین**، ترجمه سید حسین بحرینی و کیوان کریمی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۱)، «میزگرد نقش فضاهای شهری در تامین امنیت اجتماعی»، **شهرداری ها**، سال چهارم، شماره چهل و یکم.
- پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۵)، «سیمای شهر، آنچه کوین لینچ از آن می فهمید»، **مجله آبادی**، شماره پنجاه و سوم.
- پاکزاد، جهانشاه (۱۳۸۵)، **مبانی نظری و فرایند طراحی شهری**، انتشارات شهیدی، تهران.
- توسلی، محمود (۱۳۷۶)، **قواعد و معیارهای طراحی فضای شهری**، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران، تهران.
- تاینکس، فرن (۱۳۸۸)، **فضا، شهر و نظریه های اجتماعی**، ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، انتشارات دانشگاه تهران، تهران.
- تیموری، محمود (۱۳۸۶)، «مفهوم منظر شهری»، **نشریه اینترنتی معماری منظر**، [www.manzar.ws\(2008.sep\)](http://www.manzar.ws(2008.sep))
- تی.مک اندرو، فرانسیس (۱۳۸۷)، **روانشناسی محیطی**، ترجمه غلام رضا محمودی، انتشارات زرباف اصل، تهران.
- تولایی، نوین (۱۳۷۹)، **شکل شهر منسجم: مطالعه انسجام کالبدی شهر در اندیشه و عمل**، رساله دکتری، دانشکده هنر زیبا، دانشگاه تهران.
- حیبی، سید محسن (۱۳۸۷)، «حیات مدنی و حیات شهری»، **مجله هنرهای زیبا**، دانشگاه تهران، شماره هفتم، صفحه ۲۱-۳۳.
- حسینی، فرزانه (۱۳۸۷)، **بررسی و ارائه شاخص های کالبدی - کارکردی موثر بر ارتقا امنیت فضاهای عمومی شهری**، نمونه موردی: **پارک دانشجو**، پایان نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.
- حیبی، فرح (۱۳۸۵)، «طراحی منظر شهری در گذر تاریخ»، **مجله آبادی**، شماره پنجاه و سوم.
- رضازاده، راضیه (۱۳۸۲)، «شاخص های امن در فضاهای شهری»، **مجله شهرداری ها**، سال چهارم، شماره چهل و یکم.
- رضازاده، راضیه (۱۳۸۰)، «بحران ادراکی - رفتاری در فضای

63. Khalilkhah, B. (2001), **Deficiencies of Services in Tehran**, thesis of M.S., Human geography of Rural and Urban, Professor Dr. Mozafar Sarafi, Shahid Beheshti University.
64. **Evin Locality Identity Document**, (2007), Evin Locality Counselling.
۴۳. ماتلاک، جان (۱۳۷۹)، **آشنایی با طراحی محیط و منظر**، جلد ۲، ویراستار دکتر حسنعلی لقای، سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران، تهران.
۴۴. مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری (بی تا)، **بررسی عناصر و عوامل موثر در شکل گیری سیمای شهری**، دفتر اول - ماهیت منظر شهری، جلد اول - مفهوم و انواع آن مورفولوژی عناصر سازنده و ترکیب بندی، گزارش پژوهش، دفتر فنی آموزشی و پژوهشی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.
۴۵. مدنی پور، علی (۱۳۸۴)، **طراحی فضای شهری: نگرشی بر فرایندهای اجتماعی و مکانی**، ترجمه فرهاد مرتضایی، انتشارات شرکت پردازش و برنانه ریزی شهری، تهران.
۴۶. منظر شهری، جلد اول، **مفهوم و انواع آن مورفولوژی عناصر سازنده و ترکیب بندی**، دفتر فنی آموزشی و پژوهشی دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه شهید بهشتی.
۴۸. منصور، سیدامیر (۱۳۸۹)، «چستی منظر شهری، بررسی تاریخی تحولات مفهومی منظر شهری در ایران»، **ماهنامه منظر**، شماره نه، صفحه ۳۰-۳۳.
۴۹. منصور، سید امیر (۱۳۸۳)، **جزوه درسی منظر شهری**، دانشگاه تهران.
۵۰. محمودی، امیر سعید (۱۳۸۵)، «منظر شهری: مروری بر چند نظریه»، **فصلنامه آبادی**، شماره پنجاه و سوم، صص ۵۴-۶۱.
۵۱. منصور، سیدامیر (۱۳۸۳)، «درآمدی بر شناخت معماری منظر»، **مجله باغ نظر**، سال اول، شماره دوم، تهران، پژوهشکده نظر.
۵۲. نوربرگ شولتز، کریستیان (۱۳۸۲)، **معماری، معنا و مکان**، ترجمه ویدا نوروزی برازجانی، انتشارات جان جهان، تهران.
۵۳. نیومن، اسکار (۱۳۸۷)، **خلق فضاهای قابل دفع**، مترجم فائزه رواقی و کاوه صابر، انتشارات طحان، تهران.
54. proshunsky, H.M. (1978), **The city and self- identity, Environment and Bihavior**, 10. 147-169.
55. Twigger- Ross, clarel, I uzzell, David, (1996) «place and identity proces», **jurnal of Environmental psychology**, NO.16. PP.205-220.
56. Salvesn , David (2002), **The making of place**, <http://www.matr.net>.
57. Steel, fritz (1981), **The sense of place**, CBE publishing, Company, boston.
58. Van Poll , R. (1997). "The Perceived Quality of the Urban Residential Environment: A Multi-attribute Evaluation", Rijksuniversiteit Groningen, Groningen.
59. Siebel, walter, and Wehrheim, jan (2003), security and the urban public sphere, **The german journal of urban studies**, vol.42,no.2.
60. Boyle, Julie & Dr Findlay, Catherine and Forsyth, Leslie(2001), "An Investigation into Women's Perceptions of Fear and the Design of the Urban Environment", Open space, Edinburgh College of Art, School of Architecture, Tourism Management, London.
61. www.pps.org, 2006.
62. Howard, John (1999), "FEAR OF CRIME", Society Of Alberta, www.elsevier.com.